

Pécsi Györgyi

Erőterek

Abban a szerencsében részesültem a sors, hogy eszmélődésem, felnőtte válásom a hetvenes évek végére, nyolcvanas évek elejére esett. Máshol többször megírtam már, miért volt releváns számomra ez a politikai szempontból nyomasztóan korlátozó, fullasztó, szellemileg ugyanakkor elképesztően vonzó és pezsgő évtized.

Az utolsó gimnáziumi éveimtől, 1974–75-től kezdtem módszeresen és tudatosan olvasni az irodalmi és művészeti folyóiratokat, lapokat. Kényelmes helyzetben voltam, voltunk, a fontos, számon tartott folyóiratok mellett, ha az emberbe valamennyi érdeklődés szorult, könnyen tájékozódhatott könyvekről, irodalomról, fontos művészeti eseményekről (a folyóiratok meg az *ÉS* mellett ott voltak a napilapok, a *Magyar Nemzet*, *Népszava* igényes szombati mellékletei, meg, ki ne maradjon, a *Könyvvilág*). A kor tulajdonképpen némiképp hasonló volt a mostanihoz, akkor is rengeteg információ dőlt az emberre – már ha szabad információnak nevezni az irodalmi, művészeti élet körüli dolgokat –, de könnyebb volt választani, mert az átpolitizált irodalmi nyilvánosság meg a kettős beszédű közélet egyszerűbbé tette a választást. A kultúrpolitika „három T”-jével szemben (támogatás–tűrés–tiltás) ugyanis az olvasóban is fölépült egy „három T”-s befogadói magatartás: T/1 – föltétlenül figyelni, T/2 – gyanakodni, T/3 – kézbe se venni, de ha mégis, egy szavát sem elhinni. *Tiszatáj*, *Alföld*, *Forrás*, *Nagyvilág*, *Filmvilág*, a Juhász Ferenc-szerelem (*Szarvassá változott fiúk* et. al.) miatt az *Új Írás*, és, szombathelyi főiskolás lévén, a Pete György szerkesztette *Életünk* – ezek voltak számomra a T/1 kategóriás eligazító pontok. Az említett lapok közül legkésőbb a *Forrással* barátkoztam meg – ugyan tudtam, hogy merész szociográfiai munkákat közöl, ezeket minden bizonnyal olvastam is, de egyrészt valamelyest ismertem a vidéki Magyarország életét, másrészt nyugat-dunántúli lévén az én otthonérzetemhez a Dunántúl tartozott. Minden, ami a Dunától keletre esett, néhány város kivételével (Debrecen, Szeged, Miskolc-Lillafüred), tizen-, alig huszonevesen csak térkép-fogalomként létezett számomra, Kecskemét is, meg az egész Bács-Kiskun megye is, Kis- és Nagykőrössel együtt (a magyar irodalom Ruhr-vidéke, ahogy Kányádi Sándor szokta volt mondani).

Amikor azonban 1980-ban megjelent (volna) Csoóri Sándornak az *Egy nomád értelmiségi* című korszakos esszéje, hirtelen nagyon ráfigyeltem a *Forrásra* is, és elkezdtem 'tanulni' Kecskemétet. De a nyolcvanas években mégsem a *Forrással* és Kecskeméttel történt katartikus találkozásom, hanem Lezsák Sándorral meg Lakitelekkel. Persze tudom, az ötvenéves *Forrásról* kellene írnom, de számomra Lakitelek, a *Forrás*, Kecskemét nemcsak egy régiót jelentett és jelent ma is, hanem

saját jogú, egyetlen tájban formálódó, alkotó és értelmező szellemi közösséget. Kecskemét–Lakitelek: olyan, mint a kétszikű tojás, összetartozó fogalmak, amelyek aztán az évek során a megye, a régió centrumaiként kódolódtak bennem.

'85 októberben, egy vasárnap este Tóth Erzszi szolt, hogy kedden mennek Szervác Jóska-val Lakitelekre, valami irodalmi estet szervezett Lezsák, tartsak velük. Lezsák Sándorral, mint afféle ifjonc, korábban már találkoztam, legendája volt, az ember előbb-utóbb elzarándokolt hozzá. Erzszi vezetett, hülyéskedtünk, találgattuk, miért pont kedden lesz irodalmi est, aztán valahol félúton hirtelen ráeszmélő fölismerés: október 22. van, ama huszonharmadika előestéje. Ennek az estnek a történetét, történelmi jelentőségét többen leírták már, nem ismételtem, csak annyit, hogy itt hangzott el először nyilvánosan Magyarországon Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című kultuszverse, Illyés előadásában, hangfelvételtől. Megbabonázva, izgalmas borzongással hallgattam az Illyés-verset, figyeltem a színpadon fölolvadó költőket, Csoóri Sándor, Ratkó József, Szécsi Margit, Buda Ferenc, Nagy Gáspár, Zalán Tibor, Serfőző Simon, Tóth Erzszi, Szervác Jóska, akik amúgy *Forrás*-szerzők is voltak, iszonyú feszültség vibrált a levegőben, pontosan éreztem, hogy az est nem maradhat 'következmények nélkül', nemcsak 'biztonságpolitikai szempontból', hanem mert itt most valami meghatározó és visszafordíthatatlan folyamat kezdődött el.

A nyolcvanas évek második felében Lakitelek meg Lezsák képezte számomra a régióban a szellemi horizontot, a szabadság lehetőségét és az etikai-emberszakmai rádiuszt. Buda Ferenc 50. születésnapját Lezsák Sanyi házában ünnepeltük (én kissé megilletődött zavarban, alig ismertem néhány író-t), de személyesen akkor és ott megismerhettem többeket, Ratkót, Szécsi Margitot biztosan, mert Ratkó autójában, velük mentem haza. Azokban az években főleg Nagy Gáspár meg Lezsák Sándor tapintatos figyelmének köszönhetően találkozhattam idősebb írakkal, irodalmárokkal. *Ott lenni, oda tartozni* – feltétel nélküli bizalmat jelentett.

*

'89-'90 után „megváltozott az irodalom helye, szerepe, feladata”, onnantól egy másik történet kezdődött. Eztán, tehát viszonylag későn, a kilencvenes évek vége felé, Füzi László főszerkesztősége idején jelent meg az első írásom a folyóiratban. Bár Laci utóbb, és azóta is többször kért, elég ritkán küldtem írást, egyrészt mert amúgy sem írok sokat, másrészt mert nem 'használati' volt és ma sem 'használati' a kapcsolat az új szerkesztőséggel – ezt muszáj értelmezni. Vannak lapok, ahova az ember küld, és rendszeresen, soron kívül megjelennek az írásai, bár a szerkesztőkkel jószereivel nem találkozik, alig ismerik egymást, pársoros leléváltásnál nem több az emberi kapcsolata. A *Forrással* fordított a helyzetem.

Buda Ferencet, Pintér Lajost, Dobozi Esztert korábbról ismertem, Füzi Lászlót későbből. Nem emlékszem, mikor, hogyan találkoztam először Lacival, de amíg erre sor került, elég sok mindent tudtunk egymásról. Például azt, hogy – *similis simile gaudet* – alapkérdésekben, alapmagatartásban rokon a világunk. Azt tartottuk és tartjuk, hogy a magyar irodalom nem alapvetően ilyen vagy olyan, hanem alapvetően sokféle, és ez a sokféleség összeadódva ér valamit, ha ér (miközben természetesen vannak, lehetnek esztétikai, világgépi preferenciá-

ink). Hogy egyetlen magyar irodalomban gondolkodunk, a határon túli magyar irodalmi művek természetes és organikus részét képezik a magyar irodalomnak. Hogy érzékenyek vagyunk a társadalmi-közéleti kérdésekre, de magunk idegenkedünk a közéleti szereptől, mert hiányzik belőlünk az a fajta – rossz szó, de nem tudok jobbat – produktív erőszakosság, ami nélkül nem lehet eredményes a közéleti jelenlét. És mert az emberi kapcsolatokat legalább annyira fontosnak tartjuk, mint a szakmai eredményességet.

Lacival a MAOE (Művészeti Alap) irodalmi tagozata vezetésében dolgoztunk együtt több évig. Megnyugodva gondolok vissza a döntéseinkre, akár segélyekről, ösztöndíjakról, akár díjakról volt szó, kizárólag a szakmaiság, minőség és az irányzatok közti arányosság szerinti döntést képviseltük. Sikerült elérni, hogy határon túli írók, irodalmárok is elismerésben részesüljenek, egyik évben Domonkos Géza, a legendás Kriterion Kiadó alapító igazgatója, egy másikban Dávid Gyula, szintén legendás szerkesztő kapta a Pro Literatura-díjat. Akkortájt szerkesztettem az *Új Könyvpiac* (UKP) című könyves lapot, Laci is állandó szerzőnk volt, rendszeres távkapcsolatot tartottunk, új könyvekről, írókról egyeztetünk, megbeszéltük a *Forrás* és az UKP aktuális lapszámainak az írásait. Laci elmondta a *Forrással* kapcsolatos terveit is, és persze elmesélte, mi minden történik éppen a városban meg a megyében, így aztán szép lassan én is elkezdtem otthon érezni magamat a számomra még mindig inkább virtuálisan létező – bár alkalmasint meghívott vendége lehettem Kecskeméten egy-egy irodalmi estnek – régióban.

Nem emlékszem, melyik évben indította el Füzi Veránkán a *Forrás*-tábort, kétezer körül lehetett. Életem legszebb időszakai közé tartozik, tíz-tizenkét költő, író, szerkesztő a Kárpát-medencéből, együtt, egy hétig a varázslatos Dunaszigeten. Én afféle *sofőrszolgálatot* is teljesítettem, Gion Nándort, Tóth Erzsit, később az erdélyi fiúkat, Lövétei Lázár Lászlót, Fekete Vincét, Molnár Vilmost szállítottam. Az első táborunkba Gionnal ketten mentünk Pestről, előtte telefonon egyeztetünk. Egyikünknek sem volt semmiféle helyismerete, annyit tudtunk, hogy egészen aprócska sziget Veránka, aprócska kis házakkal, és Laci mondott valami öt métert. Spekuláltunk, hogy a sziget széle vagy hossza lehet-e öt méter, úgy döntöttünk, a szélessége, mert ha meghív tíz embert, a hossza nem lehet. Kölcsönösen egymás szavát vettük, hogy örülten vigyázunk egymásra, nehogy beleessünk a Dunába, ő ugyanis egyáltalán nem tudott úszni, én meg éppen csak-csak.

Nándorral jó volt a kapcsolatom, áttelepülése után havonta-kéthavonta meglátogattam, elmeséltem az irodalmi élet híreit, és ő is beszámolt, kivel találkozott, hol jelentek meg írásai. Nagyon magányosan élt Kőbányán, alig mozdult ki otthonról, néhány íróval tartotta a kapcsolatot, Lázár Ervinnel, Temesi Ferivel, meg a szembeszomszéd Radics Viktóriaékkal. Itthon nem kapott fizető állást, a honoráriumaiból élt, a *Forrás* fenntartás nélkül közölte minden írását, az új regényét pedig Füzi rendelte meg, és folytatásokban, teljes egészében közölte. Veránka Gion számára is maga volt Ada Kaleh, a boldogság szigete – béke, nyugalom és nagyon-nagyon jó emberi-írói társaság. Azt mondta: ez azért jó tábor, mert itt még soha nem veszekedtünk.

Voltak, akiket itt ismertem meg, velük és a többiekkel is itt erősödött meg az emberi és szakmai kapcsolat: Vári Fábián László Kárpátaljáról, Erdélyből Gálfalvi György, Ferenczes István, meg az említett fiatal írók, a Vajdaságból Fekete J. József, Beszédes István, Deák Ferenc, Szabó Palócz Attila, aztán a délmagyarországi régióból Elek Tibor, Bombitz Attila, és persze a kecskeméti források: Buda Ferenc, Bahget Iskander, Benes József, Pintér Lajos, Dobozi Eszter, Alföldy Jenő – a feltétel nélküli bizalom társasága.

Hatalmas sétáinkra emlékszem a szigeten, rettegtem a vaddisznóktól, csak akkor éreztem biztonságban magamat, ha Buda Feri is velünk jött, meg voltam ugyanis győződve arról, hogy tud beszélni az állatokkal. A táj-régióban tett kirándulásainkra: alföldi borospincék (nem hittem addig, hogy teremhet jó bor a homokon), Kalocsa, Baja, a kihalt fajszi rév... Csónakázás a holtágban, a Dunához ott kerültem közel, amúgy csak a pesti hidakról meg a rakpartról ismertem, és este a szívszorító pillanat, amikor a minket segítő hajó elhagyta a szigetet, és tökéletesen magunkra maradtunk sok ezer madárral, vaddisznóval meg szarvasokkal.

Este a teraszról néztük a Dunát, hallgattuk egymást, és sokat hallgattuk Giont, mesélt a titói évekről, legendás nemzedékéről, és lapjukról, a *Sympóról*, a háborúról, a regényei háttéréről. Legutolsó közös táborunkban többször is elmondta, hogyan tervezi a pesti novelláskötetét... meg sem fordult a fejünkben, hogy hatvanévesen meghalhat. Az erdélyiek, vajdaságiak – nap mint nap szóba került – a kisebbségi helyzetről beszéltek, a források Kecskemétről meg a megyéről, mindannyian a kánonokról, de még inkább konkrét művekről: ki mit olvasott, jó, nem jó, mi a jó benne, mi nem. Majd' mindannyian szerkesztők voltunk, tulajdonképpen paradicsomi körülmények között dolgoztunk.

*

Veránka fantomfájdalom, hiányzik. Sükösd, Érsekcsanád, onnan már szinte magától ment az autó, mint a fogatos ló, ismerős volt az úthajlat, a házak, a veszélyes útkeresztezések, a helyi kocsmák, a mászkáló gyalogosok. Az alföldi városokban rendszerint eltévedek, nem látok vonatkoztatási pontot (hegyeket), de Kecskeméten a Megyei Könyvtárhoz, meg most már a Kerámia Stúdióhoz is GPS nélkül eltalálok. Míg Szegedre járt egyetemre a lányom, sokszor áthajtottam a megyén az autósztrádán, meg kisebb utakon is, ha Gyulára, Békéscsabára mentem. Nem országúton autóztam, hanem valóságos, emlékekkel gazdag földrajzi-szellemi térben utaztam. Kecskemét: Forrás, Füzi Laci, a szír csodaember Iskander, Pintér Lajos, Kriskó János, Dávid Mari, Kerényi György... Ramháb Mária, meg a hatalmas közönséggel tartott irodalmi estek a könyvtárban... a felszabadult beszélgetések... Valahol ott feszülnek Tóth Menyhért fehérre fehérrel festett vásznai, és ha már Tóth Menyhért, Ryszard Kapuściński *Lapidáriumai*, folytatásokban megjelent esszéi a *Forrás*-archívumban és a személyes memóriámban... Nyárszentlőrinc, Lakitelek – a Sándorok, Lezsák, Agócs, és az Alapítvány monumentalitásában is otthonos világa... Dobozi Eszter szociográfiáiból ismert pusztuló, megkeseredett tanyasi gazdáik, Buda Ferenc tanya-hazáik valahol Tiszakécske körül... Otthon lettem ebben a világban.

*

És tulajdonképpen ide akartam kilyukadni, miért is érzem felmentve magamat, hogy a fél évszázados *Forrásról*, mint egyik legjelentősebb országos irodalmi lapunk értékeiről, eredményeiről, hatásáról, az irodalmi kánonban, irodalomtörténetben elfoglalt helyéről, szellemi progresszivitásáról írjak e jeles alkalom ürügyén, s inkább személyes emlékeimmel hozakodjak elő.

Az ember a fehér papírlappal (képernyőképpel) szemben mindig tökéletesen egyedül van. De művek, a legmagányosabb művek is csak szellemi erőterben születhetnek meg, s csak szellemi erőterben, szellemi folyamatokban fejthetik ki hatásukat. A szellemi erőteret művek és emberek (költők, írók, szerkesztők és érzékeny, nyitott olvasók) együttese képezi. Hálás vagyok a sorsnak, hogy életem fontos szakaszaiban a Bács-Kiskun megyei régió kivételesen erős szellemi erőtereihez hozzákapcsolódhattam.